

Дискурс бажання як спосіб конституювання Я та конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства

Yatsyna O.F. The discourse of desire as the way of Me-constitution and construction of practices of matrimonial partnership and parenthood / O.F. Yatsyna // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 35. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 470–485.

O.F. Yatsyna. The discourse of desire as the way of *Me*-constitution and construction of practices of matrimonial partnership and parenthood. The theoretical part of the article is related to the analysis of different approaches to the understanding of the concept of «desire». It is revealed that researchers are not limited to the psychoanalytic interpretation of desire and do not resort to the reduction of desire to the intimate sphere. The concept is considered as a form of human sensitivity, as self-affirmation, as need (specified need), as a superstructure above the need, as a phenomenon of activity motivation. There are analysed basic ideas of the phenomenon of desire which make possible to treat it as a way of *Me*-constitution and discursive practices construction. It is indicated that desire is the starting condition for human existence. There is highlighted the key position of scientific studies which explains that identification of subjectivity is realized in the process of self-understanding as the subject of its desire. During the analysis of desires the problematisation of the attitude of a subject to himself is carried out. It is noted that in the changed social reality every desire/wish can come true and get its sense. It is emphasized that desire senses are the basis on which the practices of partnership and parenthood are constructed. It is noted that the difference of senses of matrimonial practices of partnership and parenthood in polydiscourse space indicate the difference of positions of subjects in their vision of social reality.

The polyphony of practices of partnership and parenthood represents a real kaleidoscope of individual meanings and senses of desires and makes clear semantic reality in which a personality focusing on its own projects of lifecreation, constructs meanings appropriate to its desires. The conclusion is made that different desire discourses present different representations of social life that allow to consider them as a way of construction practices

of matrimonial partnership and parenthood, and as a way of *Me*-constitution.

Key words: desire, sense, postmodern, selfreferent identity, constitution, construction, practices, discourse.

О.Ф. Яцина. Дискурс бажання як спосіб конституювання *Я* та конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Теоретична частина статті пов'язана з аналізом різних підходів до розуміння поняття «бажання». Виявлено, що дослідники не обмежуються психоаналітичною інтерпретацією бажання і не вдаються до редукції його в інтимну сферу. Зазначене поняття розглядається як форма людської чутливості, як самоствердження, як потреба (конкретизована потреба), як надбудова над потребою, як феномен мотивації діяльності. Проаналізовано основні уявлення про феномен бажання, які дозволяють вести розмови про нього як про спосіб конституювання *Я* та конструювання дискурсивних практик. Зазначено, що бажання є вихідною умовою буття людини. Виділено ключове положення наукових розвідок, в яких пояснюється, що ідентифікація суб'єктивності здійснюється в процесі розуміння себе як суб'єкта свого бажання. В процесі аналізу бажань здійснюється проблематизація відношення суб'єкта до себе самого. Зазначається, що в змінній соціальній реальності будь-яке бажання може стати реальністю і отримати свій смисл. Підкреслюється, що смисли бажань є базисом, на якому конструюються практики партнерства та батьківства. Наголошується, що розбіжність смислів шлюбно-сімейних практик партнерства та батьківства в полідискурсивному просторі вказують на різність позицій суб'єктів у їхньому баченні соціальної реальності. Робиться висновок про те, що поліфонія практик партнерства і батьківства представляє реальний калейдоскоп з індивідуальних значень і смислів бажань та увірає ту смислову реальність, в якій особистість, орієнтуючись на власний проект життєтворення, конструє смисли, що відповідають її бажанням.

Ключові слова: бажання, смисл, постмодерн, самореферентна ідентичність, конституювання, конструювання, практики, дискурс.

Е.Ф. Яцина. Дискурс желания как способ конституирования *Я* и конструирования практик брачно-семейного партнёрства и родительства. Теоретическая часть статьи связана с анализом разных подходов понимания понятия «желание». Указано, что исследователи не ограничиваются психоаналитической интерпретацией желания и не прибегают к редукции желания в интимной сфере. Исследуемое понятие рассматривается как форма чувственности, как самоутверждение, как потребность (конкретизированная потребность), как надстройка над потребностью, как феномен мотивации деятельности. Проанализированы основные представления о феномене желания, которые позволяют вести разговор о нём как способе конституирования *Я* и конструирования дискурсивных практик. Показано, что же-

лания – это исходное условие бытия человека. Выделено ключевое утверждение научных поисков, в которых объясняется, что идентификация субъективности осуществляется в процессе понимания себя как субъекта своих желаний. В процессе анализа желаний происходит проблематизация отношений субъекта к себе самому. Определено, что в изменённой социальной реальности любое желание может иметь смысл и может стать реальностью. Подчёркивается, что смыслы желаний – это базис, на котором конструируются практики партнёрства и родительства. Артикулируется на том, что различие смыслов брачно-семейных практик партнёрства и родительства в полидискурсивном пространстве указывают на разность позиций субъектов в их видении социальной реальности. Делается вывод о том, что полифония практик партнёрства и родительства представляет реальный калейдоскоп из индивидуальных значений и смыслов желаний и подчёркивает ту смысловую реальность, в которой личность, ориентируясь на собственный проект жизнотворчества, конструирует смыслы, которые отвечают её желаниям.

Ключевые слова: желания, смысл, постмодерн, самореферентная идентичность, конституирование, конструирование, практики, дискурс.

Постановка проблеми. Міркуючи про сучасний цивілізаційний розвиток, що знаходиться у стані трансформації з класичної моделі у постнекласичну, увагу дослідників привертають процеси, в яких соціальні норми втрачають/втратили свою безумовну актуальність і перестають/перестали бути релевантними. Особливо чутливими до цих змін виявляються інститути сім'ї, шлюбу, батьківства. Очевидно, що ознакою сучасних реалій є модифікації способів пізнання, тлумачення соціальної реальності, що зводиться до твердження про руйнування універсальності світу й утворення в ньому незліченної множини різнорідних фрагментів. Образ фрагментованого світу формує уявлення про те, що людина не може розглядатися як автор своїх вчинків, тому що вона реагує, в основному, у відповідності до тих дискурсів, в які є включеною. Дискурс є, з одного боку, соціально конститутованим, а з іншого, сам конститує ситуації, об'єкти, знання, соціальні ідентичності людей, груп і стосунки між ними [16, с. 15]. Відтак, індивід про себе говорить по відношенню до дискурсивної ситуації, в яку є долученим.

У створеній своїй реальності він не сприймає світ як метанарацію, тому соціальні норми вже не обмежують його прагнення до самовираження у доступні і прийнятні для нього способи, а ситуація невизначеності, в якій він функціонує, і приваблює, і інтригує, і підштовхує його до творення бажань, що мають для

нього індивідуальний смисл. Він прагне відчувати себе комфортно, отримувати задоволення у своєму світі бажань, одним із сегментів котрого є калейдоскоп з практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність і суперечливість феномену «бажання» та його універсальне значення в житті людини роблять його, на думку дослідниці А.П.Мальцевої, «незручним» предметом наукових психологічних чи соціальних досліджень. Міцна асоціація з сексуальністю створюють йому репутацію феномена, не достойного бути предметом серйозного філософського інтересу [13]. Попри такий підхід, дослідження проблематики бажання, на нашу думку, має науковий інтерес. Зокрема, теоретичну і практичну актуальність дискурсу бажання бачимо в контексті дослідження постмодерних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Значний внесок у дослідження проблематики бажання належить Жаку Лакану, на думку якого, світ людини «не є ні світом речей, ні світом буття. Він є світом бажання як такого...Бажання – центральна функція в будь-якому людському досвіді» [9, с. 317–318]. Вони являють собою внутрішню проекцію нашого Я. Бажання – це метонімія нашого буття [10, с. 409].

Отже, властивість бажання виявляється в тому, що воно увиразнює те, що є змістом буття для конкретного суб'єкта. Така наша інтерпретація логічно вписується в інше положення Ж.Лакана щодо природи бажання. Розробляючи свою теорію суб'єкта, мислитель наголошував на тому, що «людський досвід визначається структурою бажань» [9, с. 320]. Це означає, що суб'єкт пояснюється в термінах бажання [11]. Відтак, теза Р.Декарта *cogito ergo sum* видозмінюється і у Ж.Лакана звучить як *desidero ergo sum*. Таким конструктором не просто змінюється пріоритет, а створюється інше підґрунтя для конструювання моделі суб'єкта, коли останній є «бажаючим, пульсуючим, отримуючим своє Я за допомогою Іншого» [1]. У структурі бажання Ж.Лакан виділяє п'ять режимів його існування, що тісно переплітаються і переходять одне в одне: 1) нарцисичний; 2) діалогічний (гетерологічний); 3) онтологічний; 4) квазітрансцендентальний; 5) символічний.

Коротко зупинимось на кожному з них. У нарцисичному режимі бажання об'єктом самолюбвання є власне образ суб'єкта. Проте суб'єкт не може будувати своє Я як чисту самореференцію. Щоби визначити своє Я, суб'єкт має протиставити себе не-Я. Отже, Я потребує Іншого, тому що тільки відділяючи себе від

не-Я, суб'єкт конститує свою суб'єктивність. Ідентифікація Я *a priori* спирається на Іншого і без нього вона не утворюється. У процесі соціалізації Інший – це той об'єкт, в якому відчуває потребу Я, і той, хто детермінує бажання Я: «Моїм бажанням виявляється бажання Іншого» [8, с. 195].

Діалогічний режим виявляється в тому, що бажання встановлює відношення взаємності. Часто суб'єкт не обмежується перебуванням у своєму внутрішньому світі і «змінює власне Я на те бажання, що бачить в Іншому» [8, с. 225]. Тоді його бажання і орієнтовано, і реалізується в Іншому. У Ж.Лакана «бажання суб'єкта заявляє про себе як бажання Іншого» [10, с. 415]. Насправді, «бажання суб'єкта може ствердитись лише у відношенні до об'єкта, до якого тяжіє бажання» [8, с. 225]. Абсолютно природно, що бажання виникають за умови існування об'єкта інтересу, зокрема, коли людина знаходиться у стосунках. Завдяки бажанню «суб'єкт та Інший вступають у символічні стосунки я і ти, у стосунки взаємності» [8, с. 235].

Онтологічний режим бажання розкривається Ж.Лаканом через розуміння того, що «бажання суб'єкта повністю залежать від вимог Іншого, але і те, що вимагає Інший, також залежить від суб'єкта» [10, с. 416]. За допомогою бажання суб'єкт виявляє своє ставлення до того, що йому бракує, без чого його життя є неповним: «Бажання – це відношення буття до нестачі» [9, с. 318]. «Саме в досвіді бажання, поміченого даною нестачею, Я приходить до переживання свого відношення з буттям» [9, с. 319].

Квазітрансцендентальний режим бажання розуміється як недосяжний у повній мірі через те, що об'єкт бажання розглядається не як реальний, а як ідеальний. Навіть при тому, що суб'єкт в реальності зіштовхується з об'єктом, що володіє ознакою «об'єкта бажання», він з часом відчує розчарування і зрозуміє, що то не зовсім те, чи зовсім не те, чого бажав суб'єкт. Тоді, що насправді ініціює бажання. На думку Ж.Лакана, то є фантазм як «домовляння» між задоволенням і реальністю, що для суб'єкта дає розуміння «справжності» його бажань.

Бажання реалізує свій первинний запит у мовленні і в ньому ж формулюється. «Лакановський суб'єкт – це констеляція знакових стосунків, «промовляючий» суб'єкт [15, с.62-78]. Ж. Лакан вважає, що суб'єктивність не існує поза мовленням, проте суб'єкт не зводиться до мови. Їхні взаємостосунки своєрідні: мовлення є більш потужним, власне конституювальним по відношенню до суб'єктивності.

Міркуючи про означене й означуване, він розглядає відношення між ними як нестабільні і неоднозначні. Ж.Лакан вважає, що бажання виникає як результат розриву означеного й означуваного. «Струмок, де протікає бажання, це не просто модуляція означуваного ланцюжка, а те, що стелеться під нею...те, що відбувається під усіма значеннями, від одного означуваного ланцюжка до іншого» [11, с. 409]. Відтак, один об'єкт бажання викликає у людини одночасно два протилежних переживання, і в цьому розломі народжується «невиразний» об'єкт бажання, що для Ж.Лакана має значення «символічної» сфери соціуму або культури.

Отже, на думку філософа, смисл не є наперед заданий, він виникає в мовленні як наслідок переміщення вздовж знакового ланцюжка. Так само, як і Ж.Дерріда, він наполягає на тому, що кожному означуваному властиво функціонувати і як означене: те, що в один момент є означеним, в інший – може стати означуваним для іншого означеного.

Детальну розробку символічно-знакової природи бажання було здійснено Ж.Бодрийяром. Виходячи з його концепції, всі людські бажання здійснюються в знаках і речах – предметах споживання. Проте бажання, а відтак і знаки, і речі не є символами чи синонімами задоволення потреб. Бажання – символи стосунків. Отже, речі і знаки символізують відношення людини до світу, а споживання розглядається як віртуальна цілісність, де відбувається маніпулювання знаками. Бажання мають стати знаками, увійти в систему символічних стосунків. Інакше вони втрачають смисл поза базовою потребою. Іншими словами, бажання, виражене символічно, заміщує базис, є базисом. Поза символом нема потреби [2, с. 63].

Принципово важливим є те, що Ж.Лакан говорить про розкол між бажанням і потягом. Для коментування наведемо влучний, на наш погляд, приклад: сексуальний потяг прагне задоволення, в той час, як кохання – це бажання Іншого (ми бажаємо, щоби нас бажали). Ідеальний коханець – той, хто завжди бажає об'єкт свого кохання. В той час, як бажання Іншого утворює певну суб'єктивність, і цей процес називається конституюванням суб'єкта [7]. Тобто, бажання з'являється тільки у мовленні і функціонує як метонімія: на заміні за принципом суміжності (те, що вміщає, і те, що вміщується), причому бажання завжди мають об'єкт бажання і причину бажання. Але суть бажання виявляється не в його досягненні, а у спрямуванні себе до нього для того, щоб відтворювати себе як бажання. Натомість потяг сліпо

спрямований на об'єкт. За Ж.Лаканом, «це дещо, що не має ані голови, ані хвоста – такий собі колаж» [11]. Отже, потяг обертається між двома об'єктами – самим об'єктом і задоволенням як об'єктом (О.Я.: те, що вміщає, і те, що вміщується).

Отже, бажання переміщуються в символічному полі людських стосунків, спрямовуючи життя суб'єктів і перетворюючи його.

Найбільш радикальним розумінням феномену «бажання» вважається підхід З.Фрейда, за яким бажання спрямовують тільки сни і фантазії. На думку вченого, бажання завжди має сексуальний підтекст, тому що є невід'ємним компонентом лібідо. Такий критерій звузив розуміння «бажання», хоча й додав дещо еротичного забарвлення. «Бажання замішано на пристрасті. А пристрасть – це тілесна фіксація всього безособово існуючого, що асимільовано єдиною у своєму роді індивідуальністю» [14, с.49].

Для Ж.Дельоза і Ф.Гваттарі бажання є іманентним і позитивним, це те, що створює реальність. Світ бажання – це світ, де «можливо все» [3]. Дослідники заперечують психоаналітичну концепцію, в якій бажання визначається через нестачу, відсутність реального об'єкта, що дублюється в уявленні, і стверджують, що бажанню нічого не бракує. «Об'єктивним буттям бажання є реальність. Бажати – означає виробляти, виробляти реально. Бажання виробляє реальність, виробництво бажання є ніщо інше, як суспільне виробництво» [4].

Водночас, як справедливо зауважує Краснухіна Є.К., «фрейдистський дискурс йде далі: філософія розуму змінюється не філософією волі, а філософією бажання, що і складає суть постмодернізму» [6, с. 5–17].

Не обмежуючись психоаналітичною інтерпретацією бажання і не вдаючись до редукції бажання в інтимну сферу, дослідники по-різному розглядають зазначене поняття: як форму людської чутливості, як самоствердження (Ж.Лақан), як потребу (конкретизовану потребу), як надбудову над потребою (Р.Джейкобсон), як феномен мотивації діяльності.

Про потреби, як зазначає О.М.Леонт'єв, ніяк не можна сказати інакше, ніж мовою мотивів. Традиційним є погляд на потреби як на необхідну передумову будь-якої діяльності. Проте потреба, як відомо, сама по собі не здатна надавати діяльності певної спрямованості. З точки зору предметності мотивів людської діяльності, на думку О.М.Леонт'єва, з категорії мотивів необхідно виключити суб'єктивні переживання – бажання, хотіння, прагнення. Ці переживання, на думку вченого, не є моти-

вами в силу тих самих засад, за якими ними не є відчуття голоду чи спраги: самі по собі вони не здатні викликати спрямованої діяльності. Проте відмова вважати суб'єктивні переживання мотивами діяльності не означає заперечення їх реальної функції в регуляції діяльності, де вони виконують важливу мотивуючу функцію діяльності.

Неоднозначність поглядів на природу бажання простежується у полеміці думок щодо різниці між бажанням і потребою, висунутих Р.Джейкобсоном, якому опонує А.П.Мальцева. На думку американського філософа, формальна різниця між зазначеними поняттями полягає у способі їх завершення. Пізнавальний компонент, необхідний для того, щоби бажання було задоволено, Р.Джейкобсон називає «когнітивним завершенням» (*cognitive closure*). Автором враховується здатність бажання зникати у зв'язку із затиханням чи переключенням інтересу [17, с.617–632]. Відмінність між бажанням і потребою, як стверджує А.П.Мальцева, виявляється в тому, що виконане, але без «когнітивного завершення» бажання не може в силу своєї «виконаності» зникнути або припинитися. В цьому є відмінність від потреби, що може бути задоволена незалежно від правильності/неправильності наших впевненостей.

Наша потреба може бути задоволена, та наше бажання у зв'язку з цим може бути загублене, але не задоволене, тому що не було «когнітивного завершення». З цього Р.Джейкобсон робить висновок про бажання як надбудову над потребою. Варто погодитися з А.П.Мальцевою в тому, що у такому разі наше бажання – просто об'єктно специфіковане. «Та ми хочемо стати тою (новою) особистістю», – зауважує дослідниця, що отримає бажане. Натомість потреби – це безоб'єктні стани індивіда. Відтак, друга різниця потреб від бажань – у їх диспозиції до способу задоволення. Р.Джейкобсон вважає, що бажання можна «обманути», тоді як потреби можна тимчасово «заглушити», але позбутися їх неможливо. В цілому, погоджуючись з цим, А.П.Мальцева уточнює можливість цього тоді, коли мова йде про конкретне бажання, в якому особистість представлена в тій чи іншій мірі актуальності і бажання, як якості особистості (тобто бажання бути самим собою). Коли йде мова про обман бажання бути собою, то в такому разі людина обманує себе сама [13].

Розуміння Л.В.Мурейко є іншим: бажання «виникають спонтанно, в результаті випадкового зміщення сингулярних точок (речей, людей, соціальних відносин) і саме в умовах проблеми (недоліку, прагнення до подолання як невизначеності, так і

обмеженості, завершеності існування)», і «те, що і як ми бажаємо, багато в чому визначається...неповторністю історії людського життя» [14, с. 53].

Ключовим моментом в наукових розвідках є те, що «бажання» ставиться в центр людського і соціального досвіду та пояснюється тим, що суб'єктивізація, ідентифікація суб'єктивності здійснюється в процесі розуміння себе як суб'єкта свого бажання. Бажання – це метонімія бажання бути. В процесі аналізу бажань здійснюється проблематизація відношення суб'єкта до себе самого. «Я конституюється системою проєкцій і інтроекцій уявлених об'єктів, образів, фантазмів, породжених бажанням суб'єкта. Отже, Я констатується послідовністю ідентифікацій з предметами свого бажання» [6, с. 5–17]. Зазначене розуміється так, що самоідентифікація здійснюється в актах свідомості у процесі розуміння себе як суб'єкта бажання.

В цьому контексті, на нашу думку, власне і міститься проблема, що не є вирішеною і потребує наукової рефлексії. Отже, в статті ми представимо властиві зазначеній проблематиці елементи, що не знайшли відображення в дослідженнях практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, але без урахування котрих неможливо порозуміти причину трансформацій останніх.

Формулювання мети статті. Розкрити роль дискурсу бажання у конструюванні практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з аналізу представленої в науковому дискурсі проблематики бажання, цікавість викликають положення, в яких бажання розуміється як вихідна умова буття людини і спосіб конституювання свого Я. Відтак, якщо прийняти тезу Ж.Лакана про бажання як спосіб конституювання Я, а постмодерн як мову бажань, це означатиме, що дискурс бажання конституює суб'єктивність. Вибудовуючи безліч ланцюжків із означуваного й означеного, де старі означувані змінюються на нові, суб'єкт у такий спосіб конституює свою суб'єктивність у світі, де «чутливість до впливів, що надходять ззовні, втрачаючи раціональність дії, роблять можливим чутливість (схильність) до афекту» [5, с. 68–74.]. Як слушно зауважує О.М. Кочубейник, це, по суті, означає реабілітацію людських пристрасей як обґрунтування вчинків. Поряд із пристрасями чуттєвою стороною суб'єкта є і його бажання. Пристрасті і бажання називали афектами ще стоїки. Вони розглядали їх у безпосередньому зв'язку з метою життя людини, яку, в свою чергу, вбачали в узгодженості з природою. То ж можемо вважати,

що бажання умотивовують вчинки, спонукають до дії, доводять присутність їх в досвіді.

Опираючись на соціально-філософський аналіз поняття «бажання», даний А.П.Мальцевою, відмічаємо два підходи до його тлумачення: 1) бажання як неповторне відношення і 2) бажання як ціннісне завдання (досягнення задоволення). Визначення бажання як неповторного відношення дозволяє розпізнати в бажанні його специфічну функцію символічного відображення буття. Це означає, що все, що потрапляє в поле бажання, отримує себе, знання своєї неповторності як незалежної від Іншого. Ціннісне завдання бажання полягає у наданні абсолютної свободи як мети суб'єкта бажання, де критерієм правильності відповіді слугує зв'язок між виконанням бажання і його задоволенням. Тут бажання представляється як сама по собі цінність [13].

Цитоване, на наш погляд, артикулює увагу на мотивуючій та емоційно-оцінній функції бажання. Відтак, бажання завжди націлене на певну дію, від здійснення якої суб'єкт відчуває себе задоволеним чи незадоволеним. У такому випадку бажання виглядає осмисленим і конкретизує потребу, набуваючи суб'єктивних обрисів, що відповідають смислу бажання. Закономірно виникає питання щодо з'ясування характеру зв'язку між бажанням і смислом.

Не вдаючись до змістового аналізу неоднозначного розуміння «смыслу», що був даний в працях В. Дільтея, Г. Фреге, Є. Гуссерля, Г. Шпета, М. Хайдеггера, К. Ясперса, М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартра, М. Вебера, інших мислителів, підкреслимо, що постмодернізмом смысл розуміється не як іманентний об'єкту, а як результат довільно реалізованих дискурсивних практик. Відтак, будь-який дискурс можемо сприймати як світ бажань, в якому індивід шукає (створює, оперує) грає смыслами. Метафорично нам уявляється, що дискурс бажання ніби упаковується в дискурс смыслу і ми отримуємо дискурсивний смысл бажання, що в індивідуальній свідомості отримує індивідуальні системи значень, через призму яких відбувається сприйняття суб'єктом світу, інших людей, самого себе – того, що створюється в його думках та діях, і переживається ним. Окремо зауважимо, що питання бажання – це проблема не для чого, а про що говорити і як говорити, а точніше – це різні способи говорити про бажання, що мають індивідуальний смысл.

Вочевидь, у бажаннях суб'єкта вимальовується його картина світу, його мікрокосм значень і смислів та інструментів досягнення. Відтак в поліфонії шлюбно-сімейних практик партнер-

ства і батьківства можна побачити калейдоскоп з індивідуальних значень та смислів бажань.

Існуюча строката палітра практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства виразно представляє ту смислову реальність, в якій особистість, орієнтуючись на власний проект життєтворення, конструє смисли, що відповідають її бажанням. Відтак, смисли і бажання взаємопов'язані, вони входять у практики партнерства та батьківства і переструктуровують їх відповідно до відтворювальних дискурсів. Тому дискурс бажання можна розглядати і як спосіб конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і спосіб конституювання свого Я. Відтак, у своїх бажаннях індивід може визначати і регулювати свою поведінку. Буває, що в об'єктивно існуючій реальності предмет бажання і реальний об'єкт можуть не співпадати. Проте реальне у вигляді предметів і об'єктів дійсності і уявне як образи, символи і фантазії перемежуються. Відтак, реальне і уявне у досвіді бажання переплітаються і шукають способу задоволення в створеній суб'єктом реальності чи такій, що сприймається нею як реальність.

У згаданій вище праці Р.Джейкобсона вказується на те, що бажання може бути задоволено у різні способи (наприклад, сексуальні бажання), тоді як потреби «вимагають» тільки одного шляху чи способу задоволення. Насправді, бажання завжди передбачає специфікацію умов задоволення, воно – символ, що шукає реального втілення. Різні способи і шляхи задоволення – від множинності, строкатості, неоднозначності суб'єкта бажання, що є дискурсивним за своєю природою. Відтак і смисли бажань – мінливі, текучі, уривчасті, суперечливі, до певної міри, їх можна вважати ситуативними, локальними. Певна річ, що в змінній соціальній реальності, де старі соціальні норми втрачають/втратили свою безумовну актуальність, перестають/перестали бути релевантними, індивід не замикається на доцільності, в якій все визначено/задано наперед, він відходить від цього і граючі смислами, скеровує себе на задоволення бажання в різних модусах: «хочу», «відчуваю», «уявляю», «бажаю».

Питання смислу постає у контексті проблематики самореферентності соціальних систем. Н. Луман зосереджуючи увагу саме на процесуальному характері смислотворення, здійснюваного в процесі комунікації, констатує, що смисл є тим, за допомогою чого система постійно творить сама себе. «Будь-яка смислова інтенція є самореферентною, оскільки водночас передбачає свою повторну актуалізацію, тобто сприймає себе в своїй структурі посилян знову як одну з багатьох можливостей подальшого пере-

живання і дії. Смысл загалом може набути актуальної реальності повсякчас лише шляхом вказівки на інший смысл» [12, с. 100]. З цього розуміємо, що смысл не є фіксованим, не є наперед заданим, він змінюється способом «селекції» (розрізнення) різних смыслів, які самореферентна ідентичність у дискурсивному просторі обирає способом рефлексії.

Отже, самореферентну ідентичність, що конститується подискурсивним простором, вирізняє здатність до творення та змінювання в залежності від бажань, що в локальній ситуації отримують індивідуальний смысл. Це, відкрите для змін утворення, можна метафорично назвати «множинним конструктором бажань», що конституються дискурсами. У повсякденному житті все швидко змінюється: не є виключенням і бажання індивіда, що пов'язані з власною інтерпретацією соціальності. Індивід наповнюється різними бажаннями, і як наслідок, відбуваються народження різних смыслів. Їхня мінливість, насправді, обумовлена суспільними трансформаціями і є їх відображенням. Відтак, індивід ніби приречений на невизначеність, тому змушений постійно самовизначатись, самопізнаватись, самостворюватись, самовідтворюватись і самоздійснюватись.

Отже, те, що на наших очах відбуваються процеси легітимації дедалі більшої кількості різних соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства, є ознакою змін словесних значень сім'ї, шлюбу і батьківства в буденній свідомості, котрі для самореферентної ідентичності вирізняються мінливістю функцій, структурними зрушеннями, іншим смыслом практикування. Самореферентна ідентичність інтерпретується нами як *самореферентне утворення, що здатне до самовизначення (вирішує проблему вибору), самоорганізації (структурує смысли, цілі, засоби) і персоналізації (визначає свої стосунки з Іншим/Іншими)*.

Вивчаючи особливості постмодерних трансформацій шлюбно-сімейних практик партнерства та батьківства, виявлено, що серед причин трансформаційних зсувів практик чітко проглядається нестійкість смыслів. Феномени словесної розірваності свідомості людини виявляються у дослідженнях семантики свідомості.

Відповідно до емпіричного змісту дослідження нами було використано соціально-психологічні методи якісного вивчення групової та індивідуальної свідомості – проведено асоціативний експеримент та «фокус-групу». Метою проведення вільного асоціативного експерименту було конструювання психосемантич-

них рядів: «шлюб», «сім'я», «партнерство» і відображення в них існуючого зв'язку та встановлення нового. В якості респондентів були молоді люди віком від 18 до 30 років та зрілі особи віком 31–58 років, яким пропонувалося записати 5-7 слів-асоціацій. 33 респонденти назвали 227 асоціацій, з яких визначено найбільшу частоту поєднання слів-реакцій зі словами-стимулами, що може означати смислову спільність цих понять у свідомості більшості учасників експерименту.

Контент-аналіз емпіричної частини виявив різні смисли конструювання практик партнерства та батьківства. На прикладах зв'язку отриманого психосемантичного ряду встановлено, що за основу смислоутворення шлюбно-сімейних практик покладено різні мотиви: емоційні, раціональні, сексуальні, що є типовим для масових повсякденних комунікацій, в яких полідискурсивність досягає максимуму та ілюструє індивідуальність смислу у конструюванні шлюбно-сімейних практик партнерства і батьківства для суб'єктів бажань.

Висновки. Здійснений аналіз показав, що в науковому дискурсі зазначене поняття розглядається і в рамках потребнісно-мотиваційної, і афективної сфер особистості, та пояснюється тим, що ідентифікація суб'єктивності здійснюється в процесі розуміння себе як суб'єкта свого бажання. В процесі обдумування бажань здійснюється проблематизація відношення суб'єкта до себе самого. Дискурс бажань, що має властивість бути різноманітним і мінливим, забезпечує рухливість соціальних практик. Відтак, індивід ніби приречений постійно самовизначатись, самопізнаватись, самостворюватись, самовідтворюватись і самоздійснюватись, конституюючи своє Я. В зміненій соціальній реальності будь-яке бажання може стати реальністю і отримати свій смисл. Тому в поліфонії практик партнерства і батьківства можна побачити калейдоскоп з різних індивідуальних значень та смислів бажань. Розбіжність смислів шлюбно-сімейних практик партнерства та батьківства в полідискурсивному просторі вказує на різність позицій суб'єктів у їхньому баченні соціальної реальності та увиразнюють ту смислову реальність, в якій суб'єкт, орієнтуючись на власний проект життєтворення, конструє смисли, що відповідають його бажанням.

Перспективою подальших досліджень даної проблеми є тлумачення структурно-функціональної трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства через призму дискурсу бажань, оскільки в них містяться уявлення людей, що позначаються на цих змінах.

Список використаних джерел

1. Азарова Ю. Лакан и дискурс желания: DESIDERO ERGO SUM // Сборник научных статей и рабочих материалов к докладам участников II Международной конференции «Философия и психотерапия» / Под редакцией С.М. Бабина, В.В. Андриюшина, И.Г. Глухой. – СПб: издательство «Анатолия», 2014. – 232 с.
2. Бодрийяр Ж. Забыть Фуко / Ж. Бодрийяр. – СПб., 2000. – С. 63.
3. Делез. Марсель Пруст и знаки: [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/del_mars/03.php. – Название с экрана.
4. Ж. Делез. «Анти-Эдип. Капитализм и шизофрения» [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/72971>. – Название с экрана.
5. Кочубейник О. М.Перформанс як інструмент локальних ідентичностей : [Електронний ресурс] / О.М. Кочубейник // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. –2013. – Вип. 42. – С.68-74.– Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2013_42_13. – Назва з екрану.
6. Краснухина Е.К. Нарциссизм желания или метафора зеркала в философии Е.К. Краснухиной // Философия желания. Сборник статей / Под ред. И.В. Кузина. – Санкт-Петербург : Издательство СПбГУ, 2005. – С.5–17.
7. Кудряшов Иван. Что нужно знать, чтобы понимать Лакана...Ликбез : [Электронный ресурс] / Режим доступа : www.likbez.ru/archive/zine_number496/zine_clever501/publication525. – Название с экрана.
8. Лакан Ж. Семинары. Книга 1. Работы Фрейда по технике психоанализа / Ж. Лакан. – М. : Логос, 1998. – 195 с.
9. Лакан Ж. Семинары. Книга 2. «Я» в теории Фрейда и технике психоанализа / Ж. Лакан. – М. : Логос, 1999. – 320 с.
10. Лакан Ж. Семинары. Книга 7. Этика психоанализа / Ж. Лакан. – М. : Логос, 2006. – 409 с.
11. Лакан Ж. Семинары. Книга 11. Четыре основных понятия психоанализа / Ж. Лакан. – М. : Логос, 2004.
12. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Никлас Луман; [пер. с нем. И. Д. Газиева]. – СПб. : Наука, 2007. – 648 с.
13. Мальцева А.П. Введение в философию желания. Критический анализ опыта концептуализации феномена желания :

- [Электронный ресурс] / А.П. Мальцева. – Издательство «ФЛИНТА», 2014. – Режим доступа: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=8479442 Введение в философию желания. Критический анализ опыта концептуализации феномена желания: ФЛИНТА; М.; 1914. – Название с экрана.
14. Мурейко Л.В. Об исполнении желаний. Философия желания. Сборник статей / Л.В. Мурейко; Под ред. И.В. Кузина. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2005.
 15. Ставцев С.Н. Язык и позиция субъекта: Лакановская структурно-семиотическая концепция субъективности / С.Н. Ставцев // Формы субъективности в философской культуре XX века. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2000.
 16. Wodak R. Disorders of Discourse. London / R.Wodak. –1996. – P. 15.
 17. Jacobsen R. Arousal and the Ends of Desire // Philosophy and Phenomenological Research. – 1993. – № 53 (Issue 3). – P. 617–632.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Azarova Ju. Lakan i diskurs zhelanija: DESIDERO ERGOSUM // Sbornik nauchnyh statej i rabochih materialov k dokladam uchastnikov II Mezhdunarodnoj konferencii «Filosofija i psihoterapija» / Pod redakciej S.M. Babina, V.V. Andrjushina, I.G. Gluhovoj. – SPb: izdatel'stvo «Anatolija» 2014. – 232 s.
2. Bodrijar Zh. Zabyt' Fuko / Zh. Bodrijar. – SPb., 2000. – S. 63.
3. Delez. Marsel' Prust i znaki [Jelektronnyj resurs] / Rezhim dostupa : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/del_mars/03.php. – Nazvanie s jekrana.
4. Zh. Delez, F. Gvattari. «Anti-Jedip. Kapitalizm i shizofrenija» [Jelektronnyj resurs] / Rezhim dostupa: <http://lib.rus.ec/b/72971>. – Nazvanie s jekrana.
5. Kochubejnyk O. M.Performans jak instrument lokal'nyh identychnostej : [Elektronnyj resurs] / O.M. Kochubejnyk // Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija 12 : Psihologichni nauky. –2013. – Vyp. 42. – S.68-74.– Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2013_42_13. – Nazva z ekranu.
6. Krasnuhina E.K. Narcissizm zhelanija ili metafora zerkala v filosofii E.K. Krasnuhinoj // Filosofija zhelanija. Sbornik statej / Pod red. I.V. Kuzina Sankt-Peterburg : Izdatel'stvo SPbGU, 2005. – C.5–17.

7. Kudrjashov Ivan. Chto nuzhno znat', chtoby ponimat' Lakana... Likbez [Jelektronnyj resurs] / Rezhim dostupa : www.likbez.ru/archive/zine_number496/zine_clever501/publication525. – Nazvanie s jekrana.
8. Lakan Zh. Seminary. Kniga 1. Raboty Frejda po tehnikе psihoanaliza / Zh. Lakan. – M. : Logos, 1998. – 195 s.
9. Lakan Zh. Seminary. Kniga 2. «Ja» v teorii Frejda i tehnikе psihoanaliza / Zh. Lakan. – M. : Logos, 1999. – 320 s.
10. Lakan Zh. Seminary. Kniga 7. Jetika psihoanaliza / Zh. Lakan. – M. : Logos, 2006. – 409 s.
11. Lakan Zh. Seminary. Kniga 11. Chetyre osnovnyh ponjatija psihoanaliza / Zh. Lakan. – M. : Logos, 2004.
12. Luman N. Social'nye sistemy. Oчерk obshhej teorii / Niklas Luman; [per. s nem. I. D. Gazieva]. – SPb. : Nauka, 2007. – 648 c.
13. Mal'ceva A.P. Vvedenie v filosofiju zhelanija. Kriticheskij analiz opyta konceptualizacii fenomena zhelanija [Jelektronnyj resurs] / A.P Mal'ceva. – Izdatel'stvo «FLINTA», 2014 Izdatel'skij tekst. – Rezhim dostupa: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=8479442 Vvedenie v filosofiju zhelanija. Kriticheskij analiz opyta konceptualizacii fenomena zhelanija: FLINTA; M.; 1914. – Nazvanie s jekrana.
14. Murejko L.V. Ob ispolnenii zhelanij. Filosofija zhelanija. Sbornik statej / L.V. Murejko; Pod red. I.V. Kuzina. – SPb. : Izd-vo Sankt-Peterburgskogo Gos. Un-ta, 2005.
15. Stavcev S.N. Jazyk i pozicija sub'ekta: Lakanovskaja strukturno-semioticheskaja koncepcija sub'ektivnosti / S.N. Stavcev // Formy sub'ektivnosti v filosofskoj kul'ture XX veka. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshhestvo, 2000.

Received November 15, 2016

Revised December 14, 2016

Accepted January 17, 2017